

Šifra kandidata:

Državni izpitni center

M 0 4 2 5 1 1 1 1

JESENSKI ROK

ZGODOVINA

Izpitna pola 1

Torek, 31. avgust 2004 / 90 minut

*Dovoljeno dodatno gradivo in pripomočki: kandidat prinese s seboj nalivno pero ali kemični svinčnik.
Kandidat dobi dva ocenjevalna obrazca.*

SPLOŠNA MATURA

NAVODILA KANDIDATU

Pazljivo preberite ta navodila. Ne izpuščajte ničesar.

Ne obračajte strani in ne začenjajte reševati nalog, dokler Vam nadzorni učitelj tega ne dovoli.

Prilepite kodo oziroma vpišite svojo šifro (v okvirček desno zgoraj na tej strani in na ocenjevalna obrazca).

V tej izpitni poli je 25 nalog iz obče zgodovine. Odgovore vpisujte v za to predvideni prostor, z nalivnim peresom ali kemičnim svinčnikom. Pišite razločno in čitljivo. **Nejasni in nečitljivi odgovori ter odgovori, pisani z navadnim svinčnikom, se točkujejo z nič (0) točkami.**

Dobro preglejte ilustrativno gradivo, saj Vam bo pomagalo pri reševanju nalog. Skušajte odgovoriti na vsa vprašanja. Če Vam kakšna naloga povzroča težave, jo preskočite in prihranite za konec.

Ob nalogah je v oklepaju navedeno število točk. Za napačne odgovore ne dobite negativnih točk, točkovani pa so tudi delni odgovori. Pazite na zahteve pri posameznih vprašanjih, saj upoštevamo samo toliko elementov, kot jih je navedeno.

Zaupajte vase in v svoje sposobnosti.

Želimo Vam veliko uspeha.

Ta pola ima 16 strani, od tega 1 prazno.

SREDNJEVEŠKA MESTA IN PODEŽELJE

1. Do konca 10. stoletja je v Evropi prevladovalo naturalno gospodarstvo, zato je bila trgovina slabo razvita, zadovoljevala pa je predvsem potrebe plemičev in cerkvenih dostojanstvenikov. Tedaj pa se je začela nova doba poznejšega izrednega razcveta srednjeveškega gospodarstva. Naštejte dejavnike, ki so vplivali na razcvet srednjeveškega gospodarstva.

(2 točki)

2. Srednjeveška mesta so bila strnjene naselbine meščanskih hiš, ki jih je obdajalo obzidje. Navedite dve lokaciji, kjer so začela nastajati srednjeveška mesta, in pojasnite razlog, zakaj so nastajala ravno tam.

(2 točki)

Slika 1

(Vir: Grobelnik, I., Voje, I., 1990: Zgodovina 2, str. 18. DZS. Ljubljana)

3. Srednjeveška mesta so bila novost evropske srednjeveške družbe. Navedite, po kateri temeljni gospodarski dejavnosti so se ločila od kmečkega okoliša.

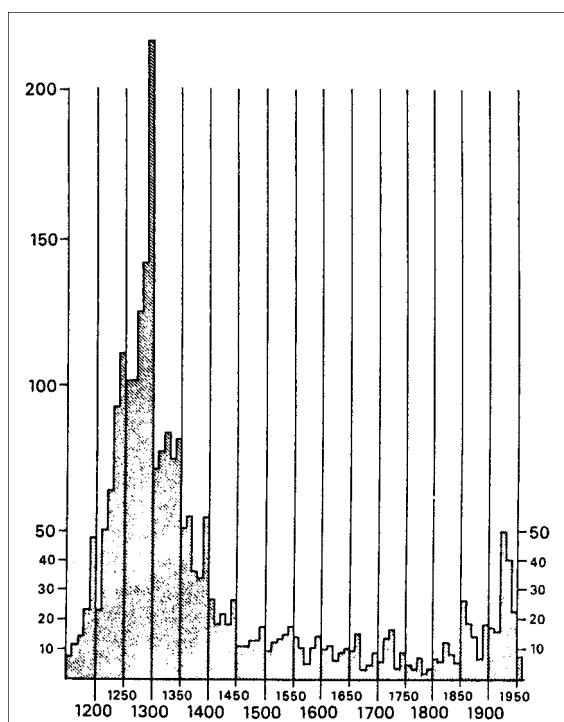
(1 točka)

4. Srednjeveška mesta so nastajala od 10. do konca 15. stoletja. Intenzivnost nastajanja mest pa ni bila v celotnem obdobju enaka.

Po grafu navedite, v katerem stoletju je nastalo največ mest v osrednji Evropi in v katerem stoletju srednjega veka najmanj. Pojasnite, zakaj je v tem času nastalo tako malo mest. V pojasnilo vključite en argument.

(3 točke)

Graf 1

(Vir: Braudel, F., 1990: Čas sveta, str. 105. ŠKUC. Ljubljana)

5. Že antika je poznala svobodna mesta, helenske mestne države, vendar so vanje vdirali prebivalci s podeželja. Odpirala so se njihovi navzočnosti in njihovim dejavnostim. Srednjeveško celinsko mesto pa je bilo nasprotno navznoter zaprto in v zavetju obzidja je bilo posebno veselje, s posebnimi pravicami.
V krajšem razmišljanju pojasnite nastanek srednjeveških mest in njihovo samoupravo.
V razmišljanje vključite naslednje elemente: kdo je lahko ustanavljal mesta in kdo ima v mestu meščanske pravice, pojasnite načelo Mestni zrak osvobaja, kakšne stopnje mestne samouprave so si mesta pridobila in kateri so bili organi mestne samouprave.

(5 točk)

Mi, Friderik, po milosti božji rimski cesar ... Smo omenjeno utrdbo, kolikor se zgradi in obzida, povzdignili v mesto, to mesto imenovali Lož, naše ljudi in podložnike, ki bodo tam prebivali in stanovali, pa ustvarili in napravili za meščane ... in naj imajo enako mestno pravo in meščanske pravice in vse milosti, časti, pravice in svoboščine, stare običaje in hvalevredne šege, podeljene, kot je spredaj povedano, drugim našim mestom in trgov prav tu na Kranjskem in posebej našemu mestu Novemu mestu, pri vsem kupčevanju in rokodelstvu, na vodi in kopnem, s kupovanjem in prodajo v tisti meri, kot imajo, uživajo in uporabljajo drugi meščani v naših mestih in trgih na Kranjskem in še posebej naše mesto Novo mesto, častno, po pravu, običaju ali sicer.

(Vir: Mihelič, D., 1996: *Meščan sem*, str. 9. Mihelač in Nešovič. Ljubljana)

»Tudi to je pravo mesta. Če pride zunanji človek v mesto in hoče postati meščan, sprejme naj ga mestni sodnik svobodno in odkrito za meščana. Če pa bi ga kdo tožil zaradi svojega podložnika (ki je šel v mesto), tedaj naj mestni sodnik zasliši in mu da narok štirinajst dni; in če se zgodi, da ga pred sodnijo pridobi, naj bo ta podložnik še štirinajst dni varen in gre brez ovire, kamor hoče ...«

(Vir: Kos, M., Gestrin, F., Melik, V., 1980: *Zgodovinska čitanka*, str. 39. DZS. Ljubljana)

6. Najštevilnejši sloj mestnega prebivalstva so bili trgovci, ki so prodajali blago doma in ga tovorili na velike razdalje. Srednjeveški trgovci so pri trgovanju imeli številne težave. Pojasnite tri težave, na katere so naleteli trgovci pri opravljanju svoje dejavnosti.

(3 točke)

7. Z mestnimi ustanovnimi listinami so ustanovitelji (svetni in posvetni gospodje) podeljevali meščanom posamezne pravice in urejali razmerja do plemstva, kmetov in drugih mest. Kateri je temeljni akt mesta? Navedite, kaj je vsebina tega temeljnega akta.

(2 točki)

8. Mesta so si postopoma uredila svojo samoupravo. Obkrožite dva pravilna odgovora.

(2 točki)

- A Na čelu mestnega sveta je bil mestni sodnik (župan), ki je zastopal mesto pred vladarjem ali gospodom.
- B Do poznega srednjega veka so v mestnih svetih imeli najpomembnejšo vlogo cehovski mojstri in pomočniki.
- C Pomembno mesto v mestni samoupravi je imel tudi cerkveni dostojanstvenik, ki je živel v mestu.
- D Iz članov mestnega sveta si je sodnik pogosto imenoval ožji ali mali svet, v katerem je vsak opravljal eno od pomembnih funkcij mestne uprave.

9. Vsak prebivalec mesta pa ni bil hkrati tudi njegov meščan.
Naštejte dva sloja ali skupine prebivalstva v mestu, ki nimata mestnih pravic.

(1 točka)

10. Mesta so s posebnimi predpisi varovala svoje trgovce.
Pojasnite, kaj pomenita pravici obvezne poti in skladiščno pravo.
Kako sta po vašem mnenju pravici vplivali na tuje trgovce?

(3 točke)

»Mi, Friderik, po milosti božji rimski cesar ... zapovedujemo in določamo tudi: Kar pride tovornikov z blagom in kupčijsko robo, kdor koli že bodi, brez izvezetkov, v naše sodišče prav tam v Ložu, mora vse tako blago iti in biti peljano skozi isto naše mesto Lož in po nobeni drugi tuji cesti ne; za tiste pa, ki tega ne bi storili in bi peljali ali tvorili po drugih cestah, smo imenovanim našim meščanom v Ložu dovolili in zapovedali tako blago brez vsake milosti v našem imenu zapleniti in nam to kot zapadlo in napak peljano blago izročiti in obračunati.«

(Vir: Mihelič, D., 1996: Meščan sem, str. 19. Mihelač in Nešovič. Ljubljana)

11. Od 12. stoletja so začele nastajati mestne zveze, ki so ščitile člane zveze pred tujo konkurenco.
Poiemenujte trgovsko zvezo, ki je povezovala severnonemška mesta.

(1 točka)

Slika 2

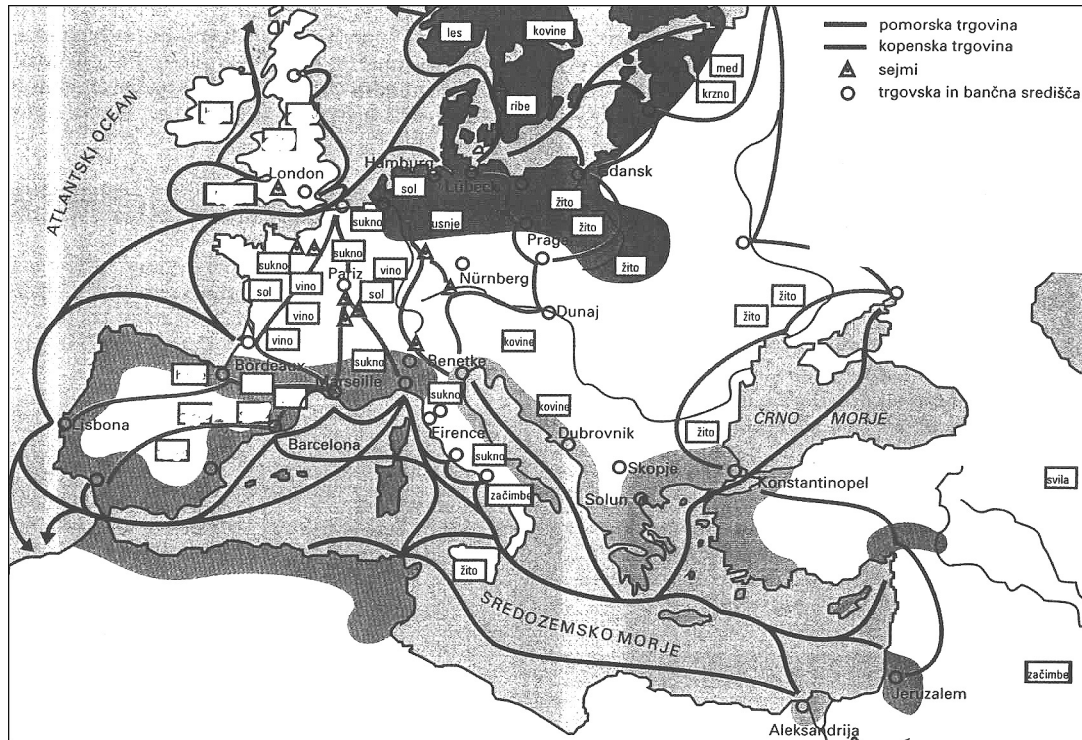

(Vir: Potočnik, D., Hozjan, A., 2000: Zgodovina 2, str. 59. DZS. Ljubljana)

12. Z razvojem mest se je v 12. stoletju dokončno uveljavilo več tradicionalnih trgovskih in sejmskih območij Evrope.
 Poimenujte glede na geografsko lego dve najpomembnejši trgovski območji v Evropi.
 Naštete najmanj po 3 artikle trgovanja v vsakem od obeh trgovskih območij.
 Opišite načine, kako so trgovci posredovali blago v oddaljene kraje.

(3 točke)

Karta 1

(Vir: Janša, O., Mihelič, D., 1994: Stari in srednji vek, str. 112. DZS. Ljubljana)

13. Pomembno vlogo so v srednjeveških mestih imeli tudi denarni posli. Denarno poslovanje po Evropi je hitro naraščalo z odpiranjem številnih novih kovnic. Kateri dve obliki denarnega poslovanja sta se najprej razvili? Zakaj so se v večini evropskih mest z denarnimi posli ukvarjali predvsem Judje?

(2 točki)

Slika 3

(Vir: Velika ilustrirana enciklopedija. Zgodovina 1, str. 244. Mladinska knjiga. Ljubljana. 1983)

Slika 4

(Vir: Berzelak, S., 2002: Srednji in novi vek, str. 36. Modrijan. Ljubljana)

14. V srednjeveških mestih je bila zelo pomembna tudi obrtna dejavnost. Obrtniki so bili najštevilnejši del srednjeveškega mestnega prebivalstva.

Pomagajte si s spodnjim virom in pojasnite pojem ceh.

Katere skupine ljudi so sestavljale ceh in kdo je lahko postal cehovski mojster?

(3 točke)

Cehi so medse prednostno sprejemali člane ožjega in širšega sorodstva obrtnikov, sicer pa dečke poštenih staršev in sploh ne takih, ki so pobegnili od drugega mojstra; peki so odklanjali sinove Romov, konjedercev in krvnikov; vajeniška doba naj bi trajala do tri leta, vendar so znani primeri do pet ali celo 12 let vajeništva od nastopa; nastop pri mojstru so si mnogi vajenci morali plačati; pomočniki so nato redno prispevali v cehovsko blagajno, po mojstrskem izpitu pa so izdatno pogostili vse mojstre, mesarski pomočniki so pred izpitom morali kar tri leta potovati naokoli in nabirati izkušnje, drugi dve leti; sam izpit je potekal pred cehovskim mojstrom, ki za napake ni poznal milosti ...

(Vir: Potočnik, D., Hozjan, A., 2000: Zgodovina 2, str. 53. DZS. Ljubljana)

15. Obkrožite dve pravilni trditvi, povezani s cehovsko proizvodnjo.

(2 točki)

- A Vsak cehovski obrtnik je lahko cene svojih izdelkov prosto oblikoval.
- B Vajenec je za svoje delo dobival le hrano, obleko in stanovanje.
- C Člani ceha so bili zaradi svoje proizvodne dejavnosti oproščeni vzdrževanja in branjenja mestnega obzidja.
- D Število članov cehov je bilo omejeno, dostop do članstva pa ni bil lahek.

16. Približno med leti 1000 in 1300 se je celotno prebivalstvo v Evropi po vsej verjetnosti povečalo najmanj za dvakrat, ponekod celo več. Navedite in kratko pojasnite vsaj dva razloga, zaradi katerih je evropsko prebivalstvo v tem času tako hitro naraščalo.

(2 točki)

17. Povežite naslednje pojme levega stolpca z desnim tako, da vpišete v desni stolpec ustrezno številko:

1. začasni zakup	_____ cehi
2. skladiščno pravo	_____ mestna pravica
3. verska bratovščina	_____ mestni pečat
4. insignija	_____ primščina

(2 točki)

18. Naraščanje prebivalstva in nastajanje novih mest je povzročilo iskanje novih možnosti za pridobivanje hrane. Poimenujte proces, ki je opisan v spodnjem viru. Navedite tri oblike pridobivanja novih zemljišč.

(3 točke)

Tako so v Flandriji v času grofa Balduina V. (1035–1067) ljudje s posestev v notranjosti, ki so še vedno uspevala, gradili nasipe in prekope, da bi tako prišli do poljedeljskih površin, izmenično preplavljenih z morjem. Približno iz istega časa izvirajo omembe v listinah nadškofa iz Cologne o desetinah, ki jih dolgujejo »nove« zemlje, ter tako pričajo o podobnem procesu v Porenju, kjer so na ozemlju, očiščenem od gozda in grmičevja, rasle nove vasi. Gozdove so na veliko krčili tudi v severni Italiji vzdolž bregov reke Pad ...

(Vir: Keen, M., 1993: *Srednjeveška Evropa*, str. 71. Cankarjeva založba. Ljubljana)

19. Obdobje najintenzivnejše agrarne kolonizacije v Evropi je čas od 10. do 14. stoletja. Navedite, kdo vse je načrtno naseljeval nove koloniste in zakaj.

(2 točki)

20. Povečane potrebe po hrani so vplivale tudi na napredek v kmetijstvu. Navedite najpomembnejšo novost v obdelavi polja in jo razložite. Naštete tudi dve tehnični novosti v kmetijstvu, ki sta izboljšali in olajšali kmetovo proizvodnjo.

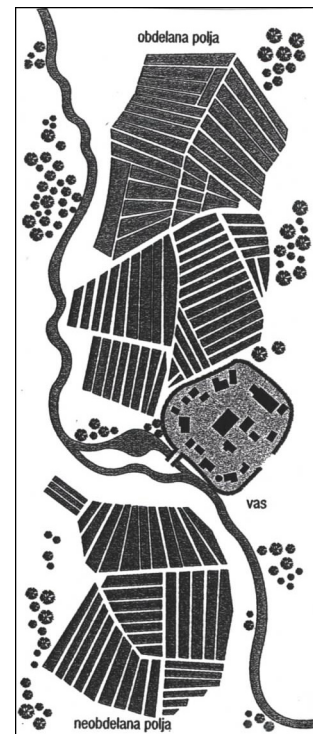
(4 točke)

Slika 5

(Vir: Človek in čas: Pozni srednji vek, str. 151, 152. Mladinska knjiga. Ljubljana, 1997)

Slika 6

21. Kolonisti so imeli ugodnejši položaj od starega kmečkega prebivalstva. Postopoma pa so te ugodnosti prešle tudi na drugo kmečko prebivalstvo. Obkrožite črki pred pravilnima trditvama.

(2 točki)

- A Uveljavljati se začne dedni zakup.
- B Uveljavljati se začne začasni zakup.
- C Zmanjšuje se obseg tlake, povečujejo se denarne dajatve.
- D Fevdalci povečujejo dominikalno zemljo, obseg tlake se povečuje.

22. Prehrana posameznih slojev prebivalstva je bila v srednjem veku zelo različna. Iz besedil ugotovite, kako so se med sabo razlikovali jedilniki kmečkega prebivalstva in plemstva, ter utemeljite, zakaj so bile po vašem mnenju take razlike.

(3 točke)

Kmetje so jedli ječmenovo in rženo kašo, kruh (v Angliji so imeli pšenični kruh), nadalje nasoljene ribe (postne jedi), sočivje, sir, jajca in slanino. Meso pa je jedel kmet samo ob praznikih, ki so jih zato imenovali tudi mesne dneve: zaradi pogostih živinskih kug je bilo meso redko.

(Vir: Potočnik, D., Hozjan, A., 2000: Zgodovina 2, str. 46. DZS. Ljubljana)

In po opravljenih obredih smo odšli nazaj na grad Rožek na kosilo, pri katerem so bili v družbi gospoda škofa gostje gospod arhidiacon koroški, gospod Urban Paytoch, gospod Filip, vikar pri župni cerkvi blažene Marije na Zilji, gospod Simon, vikar fare svetega Mihaela pri Rožeku in prej imenovani gospod kastelan Andrej, ki v poštenosti, omikanosti in modrosti prekaša mnogo mož starosti. Na mizo so najprej prinesli več piščancev ali bolje rečeno tolstih kokoši; v široki skledi so ležale v svoji juhi, pripravljene in obarvani z jajci in začimbami, in z dobrim tekom smo jih pojedli do kosti exclusive. Drugič smo imeli obilno količino odličnih rib, kuhanih v vinu; tudi z njimi smo si postregli, kakor da je prva jed. Na tretjem mestu so bili veliki, z jajci pripravljene raki: jesti jih je bila prava slast. Četrtrič so prinesli pečene piščance in govejo ledveno pečenko, odlično razporejene; petič, ribev okusnem, z mandlji našpikanem aspiku, šestič, zelje s slanino in govedino s prsnega kosa; sedmič smo pojedli dvanajst jerebic ali prepelic, ki jih je ujel skobec in so bile slastnega okusa; osmič, proseno kašo, kuhano v mastni juhi, ki je je bila bila zelo sladka in prijetna jed.

(Vir: Santonino, P., 1991: Popotni dnevniki 1485–1487, prevedel Simoniti, P., str. 57. Mohorjeva založba. Celovec. Dunaj. Ljubljana)

23. Sredi 14. stoletja je Evropo zajela epidemija bubonske in pljučne kuge. Navedite od kod se je kuga razširila v Evropo in kdo jo je širil. Pojasnite, zakaj se je kuga tako hitro širila po Evropi.

(3 točke)

Slika 7

(Vir: Janša, O., Mihelič, D., 1994: Stari in srednji vek, 129. DZS: Ljubljana)

24. Število prebivalcev se je v Evropi zaradi posledic kuge zelo zmanjšalo. Za koliko? Obkrožite pravilen odgovor.

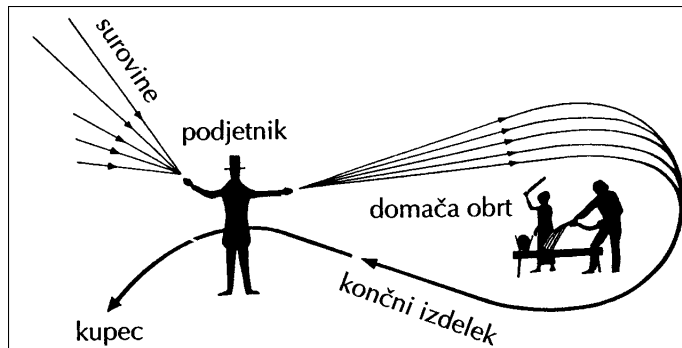
(1 točka)

- A Za eno četrtno.
- B Za dve tretjini.
- C Za eno tretjino do polovice.

25. Kuga je povzročila demografsko katastrofo, moč obrtnih združenj se je zmanjšala, trgovci s kapitalom so organizirali drugačno proizvodnjo. Navedite, kako se je imenovala ta zgodnjekapitalistična proizvodnja, in kratko opišite, kako je potekala.

(3 točke)

Slika 8

(Vir: Potočnik, D., Hozjan, A., 2000: Zgodovina 2, str. 54. DZS. Ljubljana)

PRAZNA STRAN